

Yayın Geliş Tarihi: 13.03.2023
Yayına Kabul Tarihi: 26.04.2023
Online Yayın Tarihi: 15.06.2023
<http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.1264197>

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 25, Sayı: 2, Yıl: 2023 Sayfa: 653-677
E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

“CUMHURİYET DÖNEMİNİN İLK MALİ SKANDALI”: İSTANBUL ESNAF BANKASI T.A.Ş.

*Kader AKDAĞ SARI**

Öz

Birinci Dünya Savaşı yıllarında İttihat ve Terakki Hükümetince benimsenen Millî İktisat politikası, Cumhuriyet dönemiyle süreklilik arz etmiş, bankacılığın geliştirilmesi ve millî sermaye birikimi oluşturulması bakımından taşıdığı önem artarak devam etmiştir. Yeni bankaların kurulmasının yanı sıra toplam mevduat ve kredi hacminde yaşanan büyük artışlar, millî bankacılık faaliyetlerini olumlu etkilemiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki yabancı bankaların ülke ekonomisi üzerindeki etkisi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında azalırken, 1923-1929 yılları arasında 34 yerli yeni banka kurulmuştur. Yeni kurulan bankalar içerisinde idare merkezi İstanbul olan bankalardan biri de İstanbul Belediyesi'nin teşebbüsü ile 14 Haziran 1925 tarihinde kurulan İstanbul Esnaf Bankası T.A.Ş.'tir.

İstanbul esnafının “iktisadi iktidarlarının takviyesi ve mali itibarlarının temini”ni sağlamak amacıyla kurulan İstanbul Esnaf Bankası; bankacılık işlemlerinin yanı sıra, sermayesinin oldukça üzerinde ve kısa sürede daha fazla kazanç elde etmeyi amaçladıkları ticari faaliyetlere yönelmiştir. İşleyişinin, belli bir zümrenin iktisadi menfaatleri çerçevesinde rant odağı haline gelmesiyle, Mart 1935'te faaliyetlerine ara veren İstanbul Esnaf Bankasının, sermayesi kaybolduğu gerekçesiyle 28 Şubat 1938 tarihinde fesih ve tasfiyesine karar verilmiştir. Çalışmanın amacı; esnafa kredi vermek amacıyla kurulan İstanbul Esnaf Bankası'nın kuruluş amacından uzaklaşarak tasfiyesine giden süreci değerlendirmektir. Ele alınan dönem; bankanın kurulduğu 1925 yılı ile iflasını açıkladığı 1935 yılları arasını kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Sermaye Birikimi, Milli Girişimcilik, Bankacılık, İstanbul Esnaf Bankası, Yolsuzluk, Tasfiye.*

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Akdağ Sarı, K. (2023). “Cumhuriyet döneminin ilk mali skandalı”: İstanbul Esnaf Bankası T.A.Ş. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (2), 653-677.

*Dr. Öğretim Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, ORCID: 0000-0002-6275-8277, kader.sari@klu.edu.tr.

İlgili makale 17-19 Aralık 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilen “Mehmet Genç Anısına Uluslararası Osmanlı İktisat Tarihi Sempozyumu”nda sunulan “Cumhuriyet Döneminin İlk Mali Skandalı: İstanbul Esnaf Bankası T.A.Ş.” adlı bildirinin genişletilmiş halidir.

Etik kurul onayı gerektiren bir çalışma değildir.

**“THE FIRST FINANCIAL SCANDAL OF THE REPUBLIC PERIOD”:
İSTANBUL ESNAF BANKASI T.A.Ş.**

Abstract

The National Economic policy, which was adopted by the Union and Progress governments during the First World War, continued in the Republican period. New banks have opened, and the number of bank branches has grown. As a result, national banks' overall deposit and loan volume increased significantly. In the last years of the Ottoman Empire, the influence of foreign banks' control over the country's economy decreased in the first years of the Republic. Between 1923 and 1929, 34 new local banks were established. İstanbul Esnaf Bank was one of the three newly established banks with an administrative center in İstanbul and was founded on the initiative of the İstanbul Municipality on 14 June 1925.

İstanbul Esnaf Bank was established to solve the credit problems of tradesmen. In addition to banking transactions, it has turned to commercial activities in which they hope to earn more money in a short period, far exceeding their initial investment. It halted operations in March 1935 after being the target of rent within the context of a specific group's economic goals. On February 28, 1938, it was decided to terminate and liquidate because its capital had been lost. The study aims to evaluate the liquidation process of İstanbul Esnaf Bank, which was established to provide loans to tradesmen, moving away from its founding purpose. The period analyzed covers the years between 1925, when the bank was founded, and 1935 when it ceased operations.

Keywords: *Accumulation of Capital, National Entrepreneurship, Banking, İstanbul Esnaf Bank, Corruption, Liquidation.*

GİRİŞ

19. yy'ın ikinci yarısından itibaren sermaye birikimi sorununa çözüm arayan Osmanlı aydınları, klasik iktisat teorisini benimsemiş, Müslüman girişimcinin oluşması için gereken sermayenin tasarruf birikimi sayesinde olacağını düşünmüştür. Ancak Balkan Savaşlarıyla birlikte Avrupa hakkındaki hayal kırıklığı (Sarı, 2021, ss. 139-140) ve liberalizm düşüncesine duyulan inancın zayıflamasıyla “Millî İktisat”¹ ilkeleri benimsenmeye başlanmıştır. Meşrutiyetin liberal dönem olarak nitelendirilen ilk beş yılında (1908-1913) kurulan anonim şirketlerde yabancı-gayrimüslim ortaklığındaki şirketlerin çoğunda yabancı sermaye etkisini korumuş, (1914-1918) “Millî İktisat” döneminde ise Türk-Müslüman kesim tarafından kurulan anonim şirketlerin sayısı hızla artmıştır (Toprak, 1995).

Anonim şirketlerde Türk-Müslüman unsurun girişimciliği bankacılık faaliyetlerinde de kendini göstermiştir. İttihat ve Terakki dönemiyle başlayan millî girişimci oluşturma çabaları Cumhuriyet döneminin ulusal niteliğiyle hız

¹ Millî İktisat; sermaye birikimi oluşturarak iktisadi alanda Türk-Müslüman unsurun gelişimini sağlamak amacıyla II. Meşrutiyet'ten sonra gündeme gelen, I. Dünya Savaşı ve ertesinde uygulanan iktisat politikasıdır. Bu konuda detaylı bilgi için Bkz. (Toprak, 1995)

kazanmıştır. Bu süreçte Anadolu’da kurulan banka sayısı hızla artmış, 1923-1925 yılları arasında yerelde kurulan banka sayısı 4’ten, 1926-1929 arasında 20’ye yükselmiştir (Silier, 1975, s. 505). Millî bankacılık faaliyetlerindeki yükseliş İstanbul’a da yansımış, 1923-1929 yılları arasında İstanbul’da üçü yerli, ikisi yerli-yabancı ortaklı ve biri de gayrimüslimler tarafından olmak üzere altı yeni banka kurulmuştur (Ökçün, 1975, ss. 414-419). İstanbul’da faaliyete başlayan bankalardan biri de İstanbul esnafının kredi sorunlarını çözmek amacıyla 1925 yılında kurulan İstanbul Esnaf Bankası’dır. Hissedarları arasında; İstanbul Belediyesi, Ekmekçi, Mavnacı, Hamal, Kehribarcı esnaf cemiyetleri ile birkaç tüccar yer almaktadır. Bahsi geçen cemiyetlerin İttihat ve Terakki’nin idarede olduğu dönemlerde Kara Kemal liderliğinde örgütlenen esnaf cemiyetleri olması önemli bir detaydır.²

Yeni kurulan devletin en temel amaçlarından biri de millî girişimci yetiştirmeye çalışarak iktisadi faaliyetlerde Türk-Müslüman unsurun güçlenmesini sağlamaktır. Cumhuriyet’in ilk yılları millî şirket ve millî bankaların faaliyetlerinin yükselişe geçtiği dönemi kapsamaktadır. Bu süreçte İstanbul’da ise bir yandan anonim şirket halinde yeni bankalar kurulurken diğer yandan İttihat ve Terakki tarafından kurulmuş bankaların faaliyetlerine son verildiği görülmektedir. İstanbul’da bu gelişmeler yaşanırken millî girişimcilik furyasında yolsuzluklar da dönemin önemli olayları arasındadır. İstanbul Esnaf Bankası örneğinden hareketle yaşanan yolsuzluklar ya “su-i idare” ya “talihsizlik” ya da “buhran”ın etkileri olarak görülmekte, usulsüz işleyişlerin sebeplerinden “nüfuz ticareti” gerçeği göz ardı edilmektedir. Esnafa kredi vermek amacıyla kurulan İstanbul Esnaf Bankası’nın tasfiyesine giden süreci değerlendiren çalışmada; alanyazın dışında, dönemin süreli yayınlarından, Türkiye Büyük Millet Meclisi zabıt ceridelerinden, Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivinden faydalanılmıştır.

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA İSTANBUL’DA BANKACILIK FAALİYETLERİ

Cumhuriyet dönemi ile yabancı sermayenin bankacılık sektöründeki etkinliği azalmış, yeni devletin para ve sermaye birikimi hususunda teşvikiyle millî bankacılığın gelişmesi için çalışmalar hız kazanmıştır. 1924 yılı itibarıyla yabancı bankaların toplam mevduatları içerisindeki payı %78’den 1930-1934 yılları arasında %30’a düşmüş, özel Türk ve Devlet bankalarının toplam payları ise sırasıyla %22’den %70’e yükselmiştir (Tezel, 2015, s. 149). Cumhuriyetin ilk yıllarında, iktisadi kalkınmanın, sermaye birikimini hızlandırmak açısından

² 1915 yılında esnafın tek çatı altında toplanmasıyla kurulan esnaf cemiyetlerinin başına, bir zamanlar hamal esnafı kethüdalığını yapan Kara Kemal getirilmiştir. Ekmekçi, hamal, mavnacı gibi esnaf gruplarının, İttihat ve Terakki döneminde denetimine ve düzenlenmesine dikkat edildiği bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. (Gökçe, 2021, s. 152).

bankacılık sektörüyle yakından alakalı olduğu görüşü hâkim olmuştur. 1930 yılı İstatistik Yıllığı verilerine göre, Ankara merkezli devlet bankaları hariç toplamda yaklaşık 73 milyon lira sermayeli 32 milli bankanın yer alması (1930-1931 İstatistik Yıllığı, 1931, s. 265) dönemin bankacılık alanında kayda değer başarılarındandır.

1923-1930 yılları arasında, başkent Ankara'da üç önemli banka kurulmuştur. Türkiye İş Bankası (1924), Türkiye Sanayi ve Maden Bankası (1925) ve Emlak ve Eytam Bankası (1926) Cumhuriyet döneminin millî sermaye birikimine katkısı bakımından, önemli bankacılık faaliyetleridir. Bu bankaların yanı sıra Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (1930) ve yeniden örgütlenen Ziraat Bankası da parasal istikrar ve kredi hacmi açısından dönemin önemli girişimleri arasındadır. Bizzat devlet tarafından kurulan bankaların yanı sıra Anadolu'da kredi sorunlarının çözümü için örgütlenerek millî bankacılık hareketine ivme kazandıran mahalli bankaların sayısında da artış yaşanmıştır (Silier, 1975, s. 497). Yerelde bürokrat-vekil-tüccar koalisyonları şeklinde gelişme gösteren bankacılık faaliyetlerinin belirgin özelliği ise siyasal iktidar etrafında oluşum göstermesi ve Ökçün'ün de ifade ettiği gibi çoğunlukla bürokratik özellikler taşımasıdır (Ökçün, 1975, s. 411).

Eski başkent İstanbul, transit ticaretteki konumunun sağladığı geniş bir tüccar ve komisyoncu kitlesinin yanı sıra yaygın bir üretim ve ticaret hacmine sahiptir. Ticaret hacminin sunduğu olanaklardan yararlanabilen ve iktisadi hayatın temel unsurlarından olan esnaf ve zanaatkârların da İstanbul ekonomisine katkısı büyüktür (Aktar, 1998, ss. 133-134). İstanbul'un ekonomisine yön veren unsurlar çoğunlukla küçük girişimcilerden oluşmaktadır. Kredi kaynakları olmaksızın, bu kesimlerin faaliyetlerini yürütebilmesi ise neredeyse imkânsızdır. Cavid Bey'in 1923 yılında hazırlanmış olduğu İstanbul İktisat Komisyonu Raporu'nda belirttiği üzere kentin iktisadi faaliyetlerindeki yükseliş, küçük girişimcinin kredi sorununun çözümünden geçmektedir:

“İstanbul da dahil olmak üzere bütün memleket henüz büyük üretim devrinde değil, münferiden icra edilen küçük teşebbüsler devrinde olduğu ve bu küçük teşebbüslerden her birinin krediye ihtiyacı bulunduğu için, bir kısım ticaret ve zanaat erbabının gücü artırılacak olursa, bilhassa bu nevi sanayinin yoğunlaştığı İstanbul'da yeni bir iktisadi bolluğun baş gösterebileceği muhakkaktır. ... Yüzlerce küçük zanaatkâr tarafından icra edilen bu zanaatlara icap eden vasıtalar ve aletleri tedarik etmek, üretimlerini biraz genişletmek için lazım olan sermaye borç verilebilecek olursa, bunların ilerlemeleri temin edilmiş olur. Bu kısım zanaat ve ticaret erbabını, bankalar vasıtasıyla krediye mashar etmenin imkânı yoktur. Çünkü bir kere bunların ihtiyacı, birkaç ay için değildir ve her zanaatkârın ihtiyacı cüzi miktarlardadır. Bankalar, bu gibi cüzi paralar ve uzun vadeler üzerine iş yapamazlar” (İstanbul İktisat Komisyonu, 2006, s. 185).

1924-1925 yıllarında yayınlanan Türk Ticaret Salnamesi verilerine göre İstanbul’da 21 banka mevcuttur (Türk Ticaret Yıllığı 1924-25 II, 2015, s. 172). Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki düşük gelir seviyesi ve iktisadi hayattaki belirsizlik sebebiyle halkın, tasarrufa eğilimi düşük düzeydedir. Cavid Bey’e göre ise uygun koşullar sağlandığı takdirde, mevcut bankalar, hiçbir kuruma gereksinim duyulmaksızın ticari krediler sağlayabilecek durumdadır. Ayrıca bu bankaların sermayeleriyle mevduatı, ticari krediler açısından azımsanmayacak bir yekûn oluşturmaktadır (İstanbul İktisat Komisyonu, 2006, s. 175). Rapordan anlaşılacağı üzere İstanbul’un iktisadi hayatının yeniden canlanacağı, finansal açıdan zor günlerin geride kalacağı umut edilmektedir. Ancak 1928 yılındaki bir diğer kaynağa göre ise, İstanbul’da bankacılık faaliyetlerinde bulunan 1.705.000 Türk lira sermayeli altı, 30 milyon frank sermayeli bir şirketin, ticari ve mali muamelemleri, İstanbul’un ihtiyacını karşılamaktan uzak olduğu bilgisi verilmektedir (Saka, 1928, s. 41).

Millî bankacılık faaliyetlerinin ülke genelinde giderek arttığı 1923-1929 yılları arasında özel ve devlet olmak üzere toplam 34 yeni banka kurulmuştur (Kazgan, 2009, s. 65; Silier, 1975). Bu dönemde İstanbul’da, Türkiye İmar Bankası (1928), Üsküdar Bankası (1929) ile İstanbul Şehremanetinin girişimiyle İstanbul Esnaf Bankası (1925) yer alırken, gayrimüslimler tarafından ise Dersaadet (İstanbul) Küçük İkrazat Sandığı T.A.Ş (1923) kurulmuştur. 30.000 TL ödenmiş sermayeli Dersaadet Küçük İkrazat Sandığı ve 118.000 ödenmiş sermayeli İstanbul Esnaf Bankası ile 100.000 sermayeli Üsküdar Bankası, sermayeleri açısından küçük kuruluşlardır (Silier, 1975, s. 498). Bu kuruluşların yanı sıra kurucuları arasında yabancı-gayrimüslim ve Türklerin bulunduğu 400 bin lira sermayeli Ticaret ve Sanayi Türkiye ve İran Bankası A.Ş. (1923)³ ile 9 Ekim 1924 kuruluş tarihli kurucuları arasında Menteşe mebusu ve Cumhuriyet gazetesi yazarı Yunus Nadi ve Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa’nın da bulunduğu Türk Ticaret ve Sanayi Bankası A.Ş. yer almaktadır⁴.

Üsküdar Bankası, 1933 yılında Adapazarı Türk Ticaret Bankası ile birleşmiş (Ökçün, 1975, s. 419), Türkiye’deki Musevi vatandaşların durumlarının iyileştirilmesi için kurulan Dersaadet Küçük İkrazat Sandığı ise 1928 yılında zarar eden bankalar arasında olsa da (Tahsin & Saka, 1929, s. 84), faaliyetleri İstanbul Küçük İstikrazat Sandığı T.A.Ş. olarak 1989 yılına kadar devam etmiştir (Bali, 1997, s. 53). Ticaret ve Sanayi Türkiye ve İran Bankası 1930 tarihli belgeye göre çalışmayan şirketler arasında yer alırken, Türk Ticaret ve Sanayi Bankası A. Ş’nin ise 1933 yılında tasfiyesine karar verilmiştir (Ökçün, 1997, ss. 56-57). Bahsi geçen bankaların dışında, 1911-1929 yılları arasında kurulan ve çoğunlukla İttihatçıların hâkim olduğu toplam 11 bankadan 8’i ise 1930’ların ortalarına gelindiğinde

³ Padişahın 3 Temmuz 1921 tarihli iradesi üzerine kurulmuş ve 9 Aralık 1923 tarihinde varlığı Ankara Hükümetince tanınmıştır. Bkz. (Ökçün, 1997, s. 56).

⁴ Banka, 1933 yılında tasfiye halindedir. Bkz. (Ökçün, 1997, ss. 56-57).

faaliyetlerine son vermiştir (Ökçün, 1975, ss. 476-477). Esnaf ve tüccarın kredi sorunu çözebilecek, Cavid Bey, Hüseyin Cahid ve tüccar Tefik Bey gibi İttihatçıların ileri gelenleri tarafından 11 Mart 1917 tarihinde kurulan 4 milyon lira sermayeli Osmanlı İtibar-ı Millî Bankası ise 29 Haziran 1927 tarihinde tasfiye edilmiş, hisseleri İş Bankası'na devredilmiştir (Ökçün, 1975, s. 417)⁵.

20. yüzyıl başlarında merkezi İstanbul'da kurulan çoğu millî banka, faaliyetlerini sonlandırmıştır. Ayrıca nüfusu iki yüz elli bin kişiden yüksek olan şehirlerde, sermayesi bir milyon liraya ulaşmamış bankaların mevduat kabul etmelerini engelleyen 1935 tarihli Mevduatı Koruma Kanunu (Silier, 1975, s. 525) sonrasında da yabancı bankalardan birkaçı faaliyetlerini sonlandırma kararı almak zorunda kalmıştır. Romanya merkezli Hrisoveloni Bankası, Amerikan Ekspres, Bank Franko-Aziyatik bankaları bu duruma örnek teşkil etmektedir (Akşam, 1935, s. 1; Son Posta, 1935, s. 3).

İstanbul ekonomisine yön veren esnaf ve zanaatkârların kredi sorunu artarken, İstanbul'da Cumhuriyet dönemi ile küçük sermayeli bankalar kurulmuş, yabancı sermaye bu alanda yeni banka kurmaktan kaçınmıştır. Bir yandan yerelde millî bankacılık faaliyetlerinde artışlar kaydedilirken, İstanbul'da ise bankaların bir kısmı ya tasfiye edilmiş ya da küçük sermayeli faaliyetler olarak kalmıştır. Diğer yerel bankalar gibi millî sermaye oluşumuna katkı sağlayan ve İstanbul Belediyesinin teşebbüsü ile kurulan 100 bin lira sermayeli İstanbul Esnaf Bankası ise, faaliyette bulunduğu birkaç yılın ardından kuruluş amacından uzaklaşmış, kısa bir süre sonra iflas etmiştir. Amacının esnafın kredi sorununu çözmek olduğunu belirten banka, genellikle kredi başvurularını "*para olmadığı*" gerekçesiyle geri çevirmiştir (Son Saat, 1929, s. 1). 1933 yılına gelindiğinde borçları 400 bin liraya ulaşan İstanbul Esnaf Bankası bankacılık faaliyetlerini yürütememiş, kişi ya da kurumlardan alacaklarını tahsil edememiştir (Cumhuriyet, 1933b, s. 2, 1933c, s. 2).

İSTANBUL ESNAF BANKASININ KURULUŞU

Cumhuriyetin ilk yıllarında iktisadi faaliyetlerinin temelini, esnaf ve zanaatkârlar oluşturmaktadır.⁶ Özellikle manifatura, örmecilik, kunduracılık, dericilik gibi faaliyetlerde yoğunlaşan İstanbul esnafının gündelik ihtiyaçlarını temin edebilecek bir kredi müessesesine ihtiyacı gün geçtikçe artmaktadır. İttihatçıların Maliye Nazırı Cavid Bey'in de dile getirdiği gibi esnaf ve zanaatkârların desteklenmesi iktisadi boşluğun oluşmasını engelleyeceği gibi küçük müteşebbislerin ilerlemesini sağlayacak en önemli adımı oluşturacaktır (İstanbul İktisat Komisyonu, 2006, s. 185).

⁵ Böylelikle İş Bankası'nın sermayesi 4 milyon liraya yükselmiştir. Bkz. (Tezel, 2015, s. 6).

⁶ Ergin'in belirttiğine göre 1934 yılında İstanbul'da yaklaşık 60 bin kadar esnaf bulunmaktadır. Bkz. (Ergin, 2003, s. 176)

İstanbul Esnaf Bankası, “*Bilimum esnafın iktisadi iktidarlarının takviyesine ve mali itibarlarının teminine hadim banka muameleleriyle muamelat ticariyesini ifa etmek üzere elli sene müddet ve yüzbin Türk lirası sermaye ile*” 3 Teşrinievvel [Ekim] 1925 tarihinde kurulmuştur⁷. Kurucuları arasında İstanbul Şehri Emini, Ekmekçiler Cemiyeti, Mavnacılar Cemiyeti, Hamallar Cemiyeti, Kehribarcılar Cemiyeti Reisi Ali Bey, Kehribarcılar esnafından Hâdi Efendi, Attar esnafından İsmail Hakkı Efendi, İstanbul Limanı Tahmil ve Tahliye Cemiyeti Müdürü Zühtü Sabit Bey, Hamallar Cemiyeti Kâtibi Mes’ulu İzzettin Bey, Serasker Rıza Paşa mahdumu Süreyya Paşa Hazretleri, Türkiye Vapurları Sahipleri Hüseyin Nafi Bey ve Halim Bey, Meclisi Umumiye Vilayet âzasından Hâkim Rıza Bey, Sekbanzade Ahmet Necdet Bey, Reşid Saffet Bey, Şehremini Mehmet Ali Bey, eski Konya Valisi tüccardan Hüsnü Bey yer almaktadır (*İstanbul Esnaf Bankası Türk Anonim Şirketi Nizamnâme-i Dahilisi*, 1925, s. 3). Anonim şirket olarak kurulan bankanın merkezi İstanbul olup gerektiği takdirde memleketin diğer bölgelerinde şubeler açması mümkündür. Bankanın başlangıç sermayesi 100 bin lira olup, 5 Türk lirası kıymetinde 20 bin hisseye ayrılmıştır (*İstanbul Esnaf Bankası Türk Anonim Şirketi Nizamnâme-i Dahilisi*, 1925, s. 4). Kuruluş nizamnamesine göre banka, sermayesini 1 milyon liraya kadar artırabilecek, hisse senetleri ise yalnız Türkçe ve Fransızca olarak düzenlenecektir (*İstanbul Esnaf Bankası Türk Anonim Şirketi Nizamnâme-i Dahilisi*, 1925, ss. 5-6).

İstanbul Esnaf Bankası, 1927 yılında 11.262 lira, 1928 yılında ise 12.104 lira kâr elde etmiş (Tahsin & Saka, 1929, s. 83), sermayesinin 64.658 lirası ödenmiştir (Ökçün, 1975, s. 419). İhtiyat sermayesi ise 2.751 liradır (Tahsin & Saka, 1929, s. 146). Ayrıca 1927 yılında tasfiyesi⁸ gerçekleştirilen Millî İktisad Bankası’nın yaklaşık 38 bin lirası (Milliyet, 1934a, ss. 1-5) Esnaf Bankasına tevdi edilmiştir (Saka, 1928, s. 41). 31 Aralık 1927 tarihi itibarıyla 13.150 lirası vadeli, 136.033 lirası vadesiz olmak üzere toplam 149.183 lira mevduata sahiptir (Saka, 1928, s. 41).

İstanbul Esnaf Bankasının müdürü Almanya’da iktisat alanında doktora yapmış Faik Bey’dir. Banka faaliyetlerinde işleyişe dair ilk yıllarında, 1927 senesinde %10, 1928’de %14, 1929 senesinde %6,5 temettü dağıtmıştır (Cumhuriyet, 1934d, s. 5). 1930 yılında yapılan İstanbul Esnaf Bankası Kongresinde müdür Faik Bey; faaliyetlerden kâr elde ettiklerini ve banka sermayesini 100 bin liradan 500 bin liraya artırdıklarını belirtmiştir. “*Uğraşacağız, çalışacağız ve bütün esnafa yardım edebilmek, halka müfit olabilmek için ne*

⁷ 14 Haziran 1341’de kurulmasına izin verilmiştir. Bkz. (BCA, 1341).

⁸ Millî Mahsulat Şirketi Müdürü Sait Bey, Millî Kantariye Müdürü Bekir Bey ve Millî Ekmekçiler Şirketi Müdürü İzzet Bey tarafından millî şirketlerin bankacılık faaliyetlerini yapmak üzere kurulmuştur. İttihatçıların hâkim olduğu bu banka, 15 Eylül 1926 tarihinde “su-i idare ve meşhük” vaziyetleri sebebiyle tasfiyesine karar verilmiş, tasfiyeleri ise 1930’da mümkün olmuştur. Bkz. (BCA, 1926).

lâzımsa yapacağız” sözleriyle faaliyetlerin gelişeceğinden bahsetmiştir (Vakit, 1930b, s. 1).

Nizamnamesinde sermayenin bir milyon liraya kadar artırılabilmesine izin verilmiş olsa da 1929 yılında sermayenin beş yüz bin liraya iblâğına heyeti umumiyede karar verilmiştir⁹. Müdür Faik Bey, özellikle trikotaj, kehribar, terzi, ayakkabıcı gibi küçük esnafa 500-2.000 lira arasında kredi verdiklerini dile getirmiş, banka sermayesi arttırdıktan sonra “*yerli mal yapan ve işleyen esnafa elimizden geldiği kadar muavenet etmeyi bir memleket ve vatan borcu addederek her türlü teshilâtı göstereceğiz*” diyerek yerli malı üreten esnafa kolaylık sağlayacaklarını belirtmiştir (Vakit, 1930a). 1932 yılına ait kâr ya da zarara ilişkin ayrıntılar bulunmamakla birlikte bankanın sermayesinin artırılması ve esnaf teşekküllerine daha geniş ölçülerde yardım edilmesi gündemdedir (Akşam, 1931, s. 2; Son Posta, 1932, s. 3).

TASFIYEYE GİDEN SÜRECİ

İstanbul Esnaf Bankası’nın işleyişindeki aksaklıkların gündeme getirilişi 1933 yılı İstanbul Belediyesi Şehir Meclisinde tartışılmış olsa da basında gündem oluşturması Nisan 1934’te mümkün olmuştur. İstanbul Belediyesi meclis üyesi ve aynı zamanda gazeteci olan Etem İzzet Bey’in durumu basına yansıtmasıyla, Esnaf Bankası hakkındaki suiistimaller büyük yankı uyandırmıştır. 1934 Nisan’ında neredeyse tüm gazetelerin manşetlere taşıdığı bankanın faaliyetlerine ilişkin usulsüzlükler uzun süre tartışılmıştır. Banka faaliyetleri 1934 Nisan-Mayıs döneminde sekteye uğramış, 1935 yılında ise faaliyetleri durma noktasına gelmiştir. Sermayesinin kaybolduğu gerekçesiyle bankanın fesih ve tasfiyesine karar verilmesi ise ancak 28 Şubat 1938 tarihinde mümkün olmuştur (Ökçün, 1975, s. 419). Anonim şirket halinde kurulan bankanın sermayesi 200 bin lirayı geçmemesine rağmen sermayesinin iki-üç misli ticari işlere girişmiş olduğu, yaklaşık 400 bin lira zarara uğradığı böylelikle sermayesinin yitirildiği tespit olunmuştur (Son Posta, 1934a, ss. 1-11).

Kuruluş amacından uzaklaşan banka, kâr etmeye başladığı ilk üç yılın ardından basındaki tabiriyle “*sergüzeşt*” faaliyetlere yönelmiştir. Denetimsizliğin yanı sıra, belli şahıslara verilen teminatsız kredilerle, banka çeşitli yolsuzluklara karışmıştır. 1933 Nisan’ında belediye meclisindeki toplantıda bankanın usulsüzlükleri dile getirilmiştir. Meclis üyesi Cevdet Kerim Bey’e göre bankacılık

⁹ Müdür Faik Bey sermaye artırımına gidildiği ifade etmiş ve 1930 tarihli İstatistik Yıllığı’nda da 500 bin lira sermaye ile millî bankalar arasında gösterilmiştir. Ancak dönemin Dahiliye Vekili Şükrü [Kaya] Bey’in açıklamalarına göre, 1929’da sermayenin 500 bin liraya iblâğına heyeti umumiyede karar verilmişse de sermaye artırımı İktisat Vekaleti tarafından kabul edilmemiştir. Şükrü Bey, 1933 yılı itibarıyla sermayenin 208 bin lira olduğunu belirtmiştir. Bkz. (TBMMZC, 1934, s. 115).

usullerini anlamayan Faik Bey tarafından yıllarca yönetilen banka, iflas etmiş şirketlerden alacaklarını tahsil etmekten uzaktır. Cevdet Kerim Bey’in ifadesiyle *“Bazı avantüriyeler zaman zaman bu bankanın başına üşüşmüşler ne koparabildilerse koparıp savuşmuşlardır. İşler arkadaşlık gayretkeşliğiyle yürümüş, şifahi tavsiyelerle lââyık olmyan yerlere krediler açılmıştır”* (Cumhuriyet, 1933a, s. 1; Vakit, 1933, s. 3). Amelenin refahı için harcanmak üzere eski belediye amele sandığında sahipsiz kalan 70.000¹⁰ lira, hisse senetleri alınarak bankaya verilmiştir. Cevdet Kerim Bey’e göre bunları yapanlar *“ticaret âleminde iyi tanınmış ve şayanı itimat zevattır”* (Cumhuriyet, 1933a, s. 1). Üyelerden Senihi Bey’e göre ise *“Esnaf Bankası maalesef esnafa hiç yardım yapmamış, hatta kendi muvazenesini bile kaybetmiş, gayesinden tamamen ayrılmıştır. Bundan dolayı borç girilmiş, varidat kaydedilmemiş, yalnız masraf yapılmıştır. Az memur, ufak bina yerine lüks bina tutmuş, fazla memur kullanmıştır”* (Cumhuriyet, 1933a, s. 6).

Bir diğer belediye meclis üyesi Galip Bahtiyar Bey, teminat alınmaksızın dağıtılan sermayeyi vurgularken, bankaya borçlu olanların vaziyetlerini *“çürük”* olarak nitelendirmektedir. Esnaf Bankası hakkında hazırlanan raporda, bankanın ilk beş yılda gerçekleşen faaliyetlerinde ciddiyet bulunmadığını ifade ederken, müdür ve idare heyetinin görevlerini yerine getirmedigine dikkat çekmektedir. Bankanın alacaklarının zaman aşımına uğradığını belirtilirken Kemal Bey ise, Esnaf Bankası idare heyetini *“vatana hıyanet”*le suçlamaktadır (Cumhuriyet, 1934b, s. 2). *Milliyet*’teki yazısında Ahmet Şükrü ise *“idari ve içtimai hayatımızda zayıf ve sakat noktaya delâlet eden bir haleti ruhiyenin tezahürüdür”* (Ahmet Şükrü, 1934, s. 7) diyerek usulsüzlüklerin ardındaki sebebin sadece *“iş bilmezlikten”* kaynaklanmadığını vurgulamaktadır. Şehir umumi meclisi azasından Halkevi reisi Ali Rıza Bey’e göre ise bu durum *“gafleti, derin ve ihmalkâr yılların birikimidir”* (Ahmet Şükrü, 1934, s. 7).

Denizli mebusu Mazhar Müfit Bey’in Dahiliye Vekaletine vermiş olduğu 25 Nisan 1934 tarihli soru önergesiyle bankada gerçekleşen usulsüzlükleri meclis gündemine taşımıştır:

“Esnaf Bankasındaki suiistimal ve idare hakkında gazetelerde okuduğumuz ve gördüğümüz tafsilât ve izahat cidden şayanı dikkat ve teessüf bir derecededir. Bu suiidare ve istimal nasıl ve kimler tarafından vukua getirilmiştir? Senelerdenberi devam eden bu hali alakadar makamlar şimdiye kadar görmemişler mi? Vatandaşların maddî ve manevî zararlarını mucip bu çirkin ahvale karşı neden müsamahada bulunmuşlardır? Hulâsa vakanın esası ile mesul olması lâzımgelenler ve mesuliyetin mahiyeti ve bu bapta ne yapıldığı ve neler düşünüldüğü hakkında Dahiliye vekilinin acilen

¹⁰ I. Dünya Savaşı sırasında işçiler için teavün sandıkları oluşturulmuş, özellikle çöpçü olarak çalışan işçi aylıklarından %5 oranında kesilmek suretiyle toplamda 70 bin lira birikmiştir. İlgili paranın işletilmesi için Esnaf Bankası’na verilmesi uygun görülmüştür. Bkz. (Haber, 1934b, ss. 1-7).

ve şifahen mecliste izahatta bulunması için işbu sual takririni takdim ettim efendim” (BCA, 1934, s. 3).

Mazhar Müfit Bey, nüfuzunu kullanarak gayri meşru şekillerde bankadan borçlanan kişi ya da kişilerin açıklanması gerektiğini önemle vurgularken:

“Zavallı mavnacılar, zavallı hamallar, veyahutta zavallı tanzifat amelesinin parası. ... tebahhur edip gidiyor. ... Bu paralar nasıl olmuşsa olmuş, yenmiş, içilmiş, halkın mevduatı kaybolmuş. Fakat efendiler, bunda çok şayanı dikkat bir cihet görüyorum. O da; bu halin memleketin malî ve iktisadi siyaseti, bankacılığın ruhu mertebesinde olan halkın emniyet ve itimadile oynanıyor” (TBMMZC, 1934, s. 119)

sözleriyle Kemalist İnkılabın vücuda getirmeye çalıştığı sermaye birikimi ve millî bankacılık teşebbüslerine ihanetini vurgulamaktadır. Bu sebeple sorumlular mutlak suretle cezalandırılmalıdır (Milliyet, 1934d, ss. 1-7). Dönemin Dahiliye Vekili Şükrü Kaya ise meclis kürsüsünden banka faaliyetlerine dair raporları gündeme taşımıştır:

“Esnaf bankasının kuruluşu gününden sermaye bitinciye kadar geçen beş altı senelik zamanda bankanın muamelelerinde zerre kadar mazbutiyet, ciddiyet görülmediği gibi, sermayenin ve mevduatın hiç olmazsa bir az olsun sıyanet ve himayesine matuf ufak bir ihtimam eserine tesadüf olunmamıştır. Müdüriyetle heyeti idare azası murakip ve müfettişlerin de bu hususta vazifelerini ifa etmemiş oldukları görülmüştür” (TBMMZC, 1934, s. 115).

Bu gelişmelerin sonucunda, tahkikat yapılması için bir mülkiye müfettişi ve İktisat Vekâleti tarafından uzmanlar gönderilerek banka faaliyetleri incelenmeye alınmıştır. İlk incelemelere göre bankanın borcu 483.737 lira, alacaklarının ise 494.449 lira olduğu görülse de bankanın tüm sermayesinin yitirildiği anlaşılmıştır. Belediyenin ise yaklaşık 200 bin lira sermayesi kaybolmuştur. Şükrü Bey’e göre ise banka, kasıtlı olarak ihmal edilmiştir:

“Diğer taraftan bankanın alacakları ne kadar kuvvetli ise, bankaya borçlu olanlar borçlarını ödemek hususunda o kadar kayıtsız ve zayıf adamlardır. Bunların bazısı borçlandıkları on binlerce liradan on lirasını vermeyecek haldedirler. Banka bidayetinden beri, mevzuunun haricinde iş görmüştür. Banka, esnafın takviyesi gibi gayet iyi bir maksat için kurulmuştur. Fakat bu gayeye pek az riayet edilmiş ve akibeti meçhul işlere girilmiş ve banka müdürü, şayanı hayret bir surette kontrolsüz bırakıldığından, kasten denilecek derecede ihmal ve teseyyüp ve sermayenin israfı gibi müessif yolsuzluklar başgöstermiştir” (TBMMZC, 1934, s. 115).

Kuruluşundan, suiistimallerin gün yüzüne çıktığı süre incelendiğinde, bankanın, bir takım ticari faaliyetlere atıldığı görülmektedir. İflasa götüren işlerin başında Süt ve Su şirketlerine verilen krediler gelmektedir. Bahsi geçen şirketlerin iflası sonucu, banka teminatsız verilen 60 bin lira tutarındaki kredileri geri

alamamıştır. Süt Şirketi müdürü olan Alâiyeli Mahmut Bey¹¹ ise aynı zamanda Esnaf Bankası Meclisi İdaresi üyesidir. Basına yansıdığı kadarıyla Mahmut Bey süt şirketinin iflası sonrası, %80 sermayesine sahip olduğu Çimento Şirketi meclisi idare reisi görevini yürütmeye başlamıştır (Milliyet, 1934a, ss. 1-5). İzmir’e Ölçüler Baş Müfettişi olarak atanan eski Esnaf Bankası müdürü Faik Bey ise “emir almadan” işlem yapmadığını belirtmektedir. Eleştirilerin hedefi haline gelen Faik Bey’in açıklamaları üzerine M. Gayur, bankanın vaziyetini şu cümlelerle özetlemektedir;

“Bankanın başına Avrupada tahsil gördüğü için ehliyetli tahmin edilen bir müdür getirilmiştir. Bu müdür – belki de fazla ehliyetinden! - kendisine direktif vermekle mükellef meclisi idare âzasının her türlü tekliflerini söz dinler gibi tatbik etmiş; yaptığı muamelelerde koparabildiği komisyonları hazmetmekten başka bir şey düşünmemiş; muamele ne kadar çok ve karışık olursa komisyonun o kadar fazla olacağını göz önünden kaçırmamış. ...Bankaya direktif vermek için seçilen meclisi idare âzası bu gibi malî ve iktisadî işlerden anlamayan kimseler olduklarını “hakkı huzurları tediye edecek para bankanın kasasında bulunduğu müddetçe” her işin yolunda gittiği kanaati ile yaşanılmıştır” (Gayur, 1934, ss. 3-8).

Yapılan tahkikatlar neticesinde şirketin teminatsız borç verdiği kişi ve kurumlar ortaya çıkarılmıştır. Memba Suları Türk Anonim Şirketinde 29 bin lira, “İstanbulda çok tanınmış, meşhur ve sahibi salâhiyet bir zata 15 bin lira”, Ticaret ve Sanayi bankasında 40-50 bin lira gibi meblağlar bankanın alacaklarından sadece bazılarıdır (Haber, 1934a, ss. 1-7).

Bankayı zarara uğratan faaliyetlerinden bir diğeri de daktilo makineleri işidir. Harf İnkılabı neticesinde daktilo makineleri satışından kâr elde etmeyi planlayan Esnaf Bankası, Richard Volf isimli bir Almanla 20 Nisan 1930’da sözleşme imzalamıştır. Gazeteye yansıyan bilgilere göre Volf’a kefil olan kişi banka müdürü Faik Bey’in eşi Ülviye Faik’tir. (Milliyet, 1934c, ss. 1-7). Daktilo makineleri getireceğini ve banka ile ortaklık yaparak satış yapmak istediğini belirten Volf’a banka, yaklaşık 90 bin lira ödeme yapmış ancak Volf’un ortadan kaybolmasıyla banka zarara uğramıştır (Milliyet, 1934a, ss. 1-5). Yapılan tahkikatlar Volf’un sadece Esnaf Bankası’nı değil, birçok kişiyi fabrika açmak ya da Almanya’dan mal getirip satmak konusunda dolandırmış olduğunu ortaya çıkarmıştır (Cumhuriyet, 1934c, s. 6). Esnaf Bankası’nın faaliyetlerinden bir diğeri

¹¹ Hakkında çıkan iddialara karşın Mahmut Bey, banka meclisi üyesi olduğu 1928 Nisan-1929 Şubat süresi boyunca banka faaliyetlerinde sorun olmadığını aktarmaktadır. Yapılan usulsüzlüklerin ise istifasından sonra gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Ancak alınan krediler ile ilgili herhangi bir açıklaması yoktur. Aynı zamanda daktilo makineleri işinde Esnaf Bankası’nı dolandırıp kayıplara karışan Volf ile yakın ilişkisini reddetmekte, Esnaf Bankası hisselerini bu kişiyi tanımadan sattığını ileri sürmektedir. Bkz. (Milliyet, 1934e, s. 5).

de Piyango bileti bayiliğidir. Banka, Piyango müdürlüğünden genel bayiliği almış, Piyango müdürlüğü bankaya, Ticaret ve Sanayi Bankasının kefaletiyle iki milyon liralık piyango bileti satmıştır. Esnaf Bankası teminat gösteremeyince, bayilik kendisinden alınmış ve banka borçlu çıkmıştır. Bilet bayiliğinden gelen paralar ise şahsi krediler¹² olarak verildiğinden geri alınamamıştır. Bankanın raporlarına göre piyango işlerinden kaybedilen toplam 110 bin liradır (Milliyet, 1934a, ss. 1-5).

Zarar edilen bir başka faaliyet ise, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde yaptırılan heykellerle ilgilidir. Banka, Kenan Ali Bey isimli bir heykeltıraş ile anlaşmış, Anadolu'nun muhtelif belediyelerine heykeller satmıştır. Belediyelerin heykeller için ödediği yüzbinlerce liraya varan meblağlar ise banka kayıtlarında yer almamıştır. Banka ayrıca asansörcülük, ayakkabıcılık, ekmekçilik, manavcılık ve yangın söndürme gibi işlere de girişmiş, şirketlerin iflasıyla alacaklarını temin edememiştir (Milliyet, 1934b, s. 7)¹³. Ayrıca bankaya borcu olan kişiler incelendiğinde ise çoğu borçlunun muhayyel olduğu anlaşılmıştır. Dokuz yıl faaliyette bulunan bankanın işleyişinden anlaşılan, bankanın yeteri kadar denetlenmediği ve yolsuzluklarla bankanın sermayesinin yitip gittiğidir (Milliyet, 1934a, ss. 1-5).

Dönemin İstanbul Valisi ve aynı zamanda Belediye Başkanı olan Muhittin Bey [Üstündağ] ise dünya ekonomik buhranın yarattığı kriz ortamında birçok iflas yaşanırken, piyasada infial oluşturmamak adına banka hakkında beyanda bulunulmadığını itiraf etmiş, sermayesinin üçte ikisi kaybolmadığı için ticaret mahkemesine başvurmadıklarını belirtmiştir (Cumhuriyet, 1934d, s. 5). Oysaki *Vakit* yazarı Mehmet Asım, Muhittin Bey'i eleştirerek, banka faaliyetlerindeki mali vaziyetinin 1930'da tehlikeye girdiğini ve bu durumun önceden önlenebileceğini aktarmaktadır (Mehmet Asım, 1934b, ss. 1-4). Esnaf Bankası gelişmeleri için "*bir bardak suda fırtına*" (Haber, 1934c, s. 2) benzetmesi yapan Muhittin Bey, bankadaki yolsuzlukların ortaya çıkmasını sağlayan, Etem İzzet Bey ve Burhan Cahit Bey'e yazılarından ötürü hakaret davası açmış, gazetecileri "*Belediyeyi halkın husumetine bırakacak ve haysiyetini kesredecek*" yayınlar yapmakla suçlamıştır (Cumhuriyet, 1934g, s. 4). Etem İzzet Bey, "*Yüzlerini iki elle kapayarak gezmek mecburiyetinde olanlar yerine*" kendisine dava açılmış olmasını üzüntüyle karşıladığını belirtmektedir. Ayrıca *Milliyet* gazetesine de Belediyenin manevî şahsiyetini tahkir davası açılmıştır (Vakit, 1934a, s. 3). "Esnaf bankası rezaleti", "Yolsuzluk", "Vali değişiyor mu?", "Mahut hadise" başlıklı yazılarında "*kâh maddei mahsusa isnadı suretiyle halkın hakaret ve husumetine maruz bırakacak, kâh namus ve haysiyeti haleldar edecek mahiyette olduğu*" maksadıyla

¹² Bankanın 40 bin lira alacaklı olduğu İsmail Efendi ve Şeriki Nazmi Efendiler apartman yaptırmış ve bu apartmanları eşlerinin üzerine kaydettikleri için banka vermiş olduğu krediyi alamamıştır (Milliyet, 1934a, ss. 1-5).

¹³ Erzurum Belediyesine söz verilen Gazi Heykeli bitirilemediği için, tasfiye işlemleri için satılan eşyalara Erzurum vilayeti adına haciz konmuştur. Bkz. (Haber, 1935b, s. 3).

açılan davada Muhittin Bey, 20 bin lira tazminat talep etmiştir (Vakit, 1934b, ss. 1-10). 14 Ağustos 1934’te görülen davada Muhittin Bey’in avukatı “*Müvekkilimizin haysiyetine sürülen leke kendi kendine zail olmuştur*” diyerek davadan feragat etmiştir (Son Posta, 1934c, s. 2).

Bankadaki yolsuzluklar, yine aynı dönemde Fransa’da bankaları dolandırmakla suçlanan ve ölümünün ardından başbakanın istifası ve bakanların görevden alınmasına sebep olan Serge Alexandre Stavisky adlı kişiden esinlenerek “Stavisky” skandalına benzetilmiştir (Cumhuriyet, 1934b, s. 2, 1934d, s. 5; Mehmet Asım, 1934a, ss. 1-4). Bu skandala benzetilmesinin bir sebebi de yaşananların yağmalanma olarak görülmesidir. Esnaf Bankası’ndaki yolsuzluklar dış basının da ilgisini çekmiş, İngiliz *Ekonomist Mecmuası* 500 bin lira sermayeli bankanın idare edilemediği için perişan vaziyete düşmesini “*Cumhuriyetin ilk mali skandalı*” olarak adlandırmıştır: “*Bundan 9 sene evvel kurulan 500,000 lira sermayeli Esnaf Bankasının parası mali hülya kabilinden işlere yatırılmak suretile batırılmıştır. İstanbul Belediyesinin de sermayesine mühim nispette iştiraki olduğu anlaşılan bu müessese fena idare edilmiş, teminatsız, çürük işlere atularak perişan olmuştur*” (Cumhuriyet, 1934f, s. 4).

Suiistimaller Faik Bey’in müdürlük yaptığı beş yıllık dönem içerisinde gerçekleşmiştir. Dahiliye müfettişlerinin raporları sonucu eski müdür Faik Bey¹⁴ ve bankanın denetçisi Abdurrahman Naci Bey mahkemeye çıkarılmıştır. Faik Bey ifadesinde, Esnaf Bankası idare meclisinin aynı zamanda şehir meclisi azalarından oluştuğunu bu sebeple sorumluluğun belediye idare meclisi ve bankanın denetçisinde olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca eski müdüre göre banka faaliyetlerindeki bozuk işleyişin sebebi yaşanan ekonomik buhrandır. Abdurrahman Bey’e göre ise ortada yolsuzluk değil talihsizlik vardır (Cumhuriyet, 1934e, ss. 1-3). *Haber* gazetesinde konuyu dile getiren M. Gayur’a göre ise Esnaf Bankası meselesi kanuni bir tatbikatın ötesinde “*bir ibret dersi*” olmalıdır:

“Vazifeleri ehline vermek, amelmande [emekli] kimselerden idare meclisi âzası ve murakıp yapmamak, bankalarda, fabrikalarda sınaî ve malî teşebbüs müesseselerinde istihdam edilen memurların bilgili, görgülü ve aynı zamanda vazifesini tanır olmasına fazla ehemmiyet vermek, tavsiyelerle memur kullanmamak. ... Bu dersten ibret almazsak daha acı dersler göreceğimizi bilelim; bu musibet bize bin nasihat yerine geçsin” (Gayur, 1934, s. 8).

Yolsuzluklarla ilgili olarak Muhittin Bey ve İzmit Valisi olarak görev yapan eski belediye reisi muavini Hamit Bey [Oskay] hakkında dava açılmış, ancak af kanunundan (*Af Kanunu*, t.y.) istifade etmeleriyle haklarında muamele

¹⁴ Bankaya borcu olanlardan biri de ölçüler baş müfettişi olarak vazifelendirilen Faik Bey’dir. Borcu karşılığında Esnaf Bankası’nın yeni ölçü aletleri yapıp kendisine satmasını istemiştir (Son Posta, 1934a, s. 11).

yapılmalarına gerek kalmamıştır (Son Posta, 1936, s. 3). Muhittin Bey¹⁵, valilerin vilayet parti başkanı olmasıyla Haziran 1936'da İstanbul'un parti vilayet başkanı olarak görevlendirilmiştir (Kurun, 1936, s. 1).

Eski müdür Faik Bey, yeni ölçülerin kabulü sonrasında İzmir'de Ölçüler Baş Müfettişliğine görevlendirilmiş, yerine Devlet Bankası Kambiyo Şefi Afif Bey, getirilmiştir. Sadece üç gün görevinde kalan Afif Bey, banka faaliyetlerine dair rapor yazarak istifa etmiştir. Afif Bey'in istifasının nedeni kendi deyimiyle "*bankada olan karışık işler*"dir. Hatta bankanın 1925-1929 yılları arasındaki bilançoları da ortada yoktur (Son Posta, 1934a, ss. 1-11). Kendisine bankanın faaliyetleri hakkındaki soru üzerine Afif Bey; "*Ben bankada pek kısa zaman buldum ve banka hesaplarının çok fena bir halde olduğunu anladığım için daha fazla kalmayı mânasız bularak çekildim*" demektedir (Haber, 1934a, ss. 1-7). Afif Bey'in ardından Balıkçılar Cemiyeti reisi Hamdi Bey bir sene vazife yapmış, banka kadrosunu değiştirmiş, borçlarını ödeyemeyenler hakkında takibata başlamıştır (Cumhuriyet, 1933c, s. 2). Hamdi Bey'in ardından belediye reisi muavini Şerif Bey müdürlüğe getirildiyse de kendisinden övgülerle bahsedilen Hamdi Bey tekrar bankanın başına getirilmiştir (Milliyet, 1934a, ss. 1-5). Banka kadrosuna düzenleme getiren Hamdi Bey, bankaya borcu olduğunu tespit ettikleri yaklaşık 300 kişiyi icraya vererek alacaklarını tahsil yoluna gitmiştir (Cumhuriyet, 1934c, s. 6).

Hamdi Beyin müdürlüğe getirilmesiyle bankanın işleyişine dair ümitler artsa da 30 Mayıs 1933 yılında yürürlüğe giren 213 sayılı Mevduatı Koruma Kanununun getirdiği, bankaların faaliyet gösterdikleri merkezler itibarıyla minimum sermaye miktarına dair kısıtlamalarla birlikte İstanbul Esnaf Bankası'nın faaliyetlerini devam ettirmesine olanak kalmamıştır. Kanundaki düzenlemeyle mevduat kabul etmesi yasaklanan (Cumhuriyet, 1935b, s. 2) ve sermaye artırımına gitmesi gereken bankanın, mevcut sermayesi yalnızca 6 bin liradır. Bankanın en büyük hissedarı İstanbul Belediyesinin ise sermaye artıracak bütçesi bulunmamaktadır (Milliyet, 1934c, ss. 1-7).

İstanbul'un iâşesindeki önemlerine rağmen esnaf ve zanaatkârlar, Esnaf Bankası'ndan herhangi bir kredi desteği alamamıştır (Cumhuriyet, 1934a, s. 4). Yunus Nadi, Esnaf Bankası meselesini cehalet olarak nitelendirdiği yazısında küçük müesseselerin yardımsız kaldığını ve büyük müesseselerden istifade edebilmelerinin zorluğunu aktarmaktadır. Yunus Nadi'ye göre bakımsızlık yüzünden küçük san'atler mahvola ola İstanbul çöle dönmüştür:

"Bankanın idaresi başına geçirilenler, esnafa yardımdan ibaret olan asıl vazifelerini bir tarafa bırakarak vazifeleri haricinde işlere atılmak hevesine düşmüşler, orada kaybetmişler, burada batmışlar, hulâsa olmayacak

¹⁵ Muhittin Bey ve eski yardımcısı Hamit Oskay 1938 yılında adlarının karıştığı diğer dosyalar için tekrar mahkeme karşısına çıkarılmıştır (Tan, 1938, s. 6).

malihulyalar peşinde sürüklenerek küçük müesseseciği çukura düşürmüşlerdir. Halbuki bakımsızlık yüzünden küçük san’atleri mahvola ola beyabaneye [çöle] dönen koca İstanbulda hiçbir mali müessese bu Esnaf Bankası kadar kıymetli olamazdı” (Yunus Nadi, 1934, s. 1).

1935 yılında Esnaf Bankası’nın tasfiyesine karar verilmiş (Cumhuriyet, 1935a, s. 5) ilgili banka sermayesi kaybolduğu gerekçesiyle ancak 1938’de feshedilmiştir (Ökçün, 1975, s. 419). Tasfiye işinin yıllara yayılma sebebini ise Tahsin ve Saka şu şekilde özetlemektedir:

“İşine devam etme imkânı kalmayan Şirketlerin tasfiye ederek hissedarlarına en az zararlı bir netice verebilmelerini de iş noktasından muvaffakiyet saymak lâzımdır. İş adamlarının elinde ve idaresinde çalışma kabiliyet ve imkânı kaybeden her şirketin tabii akibeti olmak icab eden bu netice esefle işaret olunmalıdır ki, bizde ancak sermayeleri ecnebi olan şirketlerde tahakkuk edebiliyor. Millî sermayeye istibat eden Şirketlerde satılacak tek sandalye kaldıkça Şirketin hukukî mevcudiyeti devam ediyor. Ve ondan sonra da idare meclisi azaları ya bir istifa ile ve ya “ekseriyetle” buna lüzum görmeksizin, Şirketin ismini halile bırakıp çekiliyorlar” (Tahsin & Saka, 1929, s. 109).

1939 yılında Esnaf Bankası binasını ziyaret eden Faik Güneri, gördüğü manzara karşısında “*Acımacak vaziyet*” başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Tasfiye heyeti murakıbi Zühtü Sabit Bilmer’le görüşen Güneri, Esnaf Bankasının açtığı davaların sayısının 800’e ulaştığını ancak parasızlıktan kazanılan davaların dahi görüşülemediğini aktarmaktadır. Ayrıca, Aralık 1933 Adliye yangını sebebiyle daha önce mahkemeye verilen birçok dosya da yitip gitmiştir (Haber, 1935a, s. 3). Esnaf Bankası, tuttuğu odasının dahi kirasını veremezken bankanın alacakları ise faizi ile 700 bin liraya ulaşmıştır (Güneri, 1939, ss. 1-9). İstanbul’da, iktisadi faaliyetlerin bel kemiği olan esnaf ve zanaatkârların kredi ihtiyaçları ise 1939’a gelindiğinde hâlâ şikâyet konusudur. Her ne kadar esnafa yardım amaçlı bir kredi bankası düşünülmüş olsa da (Son Telgraf, 1937, s. 3) bu konuda girişim başlatılamamıştır. *Son Posta* gazetesinde İstanbul’un şehir bankasına ihtiyacından bahseden Muhittin Birgen;

“İstanbul halkının iktisaden kalkınması için esnafın himayesi lâzımdı. ... Bizde esnaf denilen koskoca bir iktisadi zümre kütlesi, hem asri bir teşekkülden mahrum, hem de iktisaden zayıf olduğu için, bunların kendi kendilerine böyle bir işi becermeleri imkansızdı. ... O zaman bu esnaf bankası yapıldı, fakat, şehremaneti büroları tarafından rasgele bir banka halinde kuruldu. Hikâyenin sonu malumdur. Feci bir akıbet. Bu feci akibeti görmüş lan Muhittin Üstündağ İstanbul’un bir şehir bankasına ihtiyacı vardır denildiği zaman evet, vardır ama onu benden başka biri yapsın! Diyor ve süt içerken ağzı yanmış, hatta kavrulmuş!, bir tecrübeli sıfatı ile, ayrıntı öfliyerek içmek değil, görmek bile istemiyor!” (Birgen, 1937, s. 2)

sözleriyle bankacılık faaliyetlerindeki çekinceye değinmektedir. Küçük sanat ve ticaret kesimi ise faaliyetlerini sürdürebilmek bir yana zorunlu gereksinimlerini karşılamak için dahi krediye ihtiyaç duymaktadır (Ferid, 1939, s. 1).

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son döneminden itibaren süregelen sermaye birikimi sağlama ve millî girişimci oluşturma çabaları, Cumhuriyet dönemiyle birlikte hız kazanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren anonim şirketler ve anonim şirket halinde kurulan yerel ve millî bankalarının sayılarında kayda değer artışlar yaşanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarıyla birlikte bankacılık faaliyetlerinde yabancı sermayenin etkinliği giderek azalırken, millî bankaların sistem içerisindeki payları giderek yükselmiştir. Bankacılık sektöründeki önemli gelişmelerin izlenebileceği yerlerden biri de eski başkent İstanbul'dur. 1923-1929 yılları arasında İstanbul'da altı yeni banka kurulmuştur. Bu bankalardan biri de esnaf ve zanaatkârın kredi sorununa çözüm bulmayı amaçlayan İstanbul Esnaf Bankası T.A.Ş'dir.

1925 yılında büyük ümitlerle ve hiç de azımsanmayacak bir sermayeyle kurulan İstanbul Esnaf Bankası, kuruluş amacının dışındaki faaliyetlere girişerek kısa zamanda sermayesinin üzerinde borçlarıyla zarara uğramıştır. Tuhaf ilişkiler ağıyla çevrelenen bankanın ticari faaliyetlerini ilginç kılan durum ise bankacılık rasyonalesiyle bağdaşmayan ve Cumhuriyet inkılablarıyla ortaya çıkan fırsatlardan yararlanmaya çalışan bir yatırımcı profili çizmesidir. Anadolu'nun çeşitli belediyelerince sipariş edilen heykel işleri, harf inkılabının getirdiği daktilo makineleri ticareti, yeni ölçülerin kabulü sonrasında ortaya çıkan ticari fırsatlar, piyango bayiliği gibi girişimler banka müdürü Faik Bey'in faaliyetlerden sadece birkaçıdır. Bankanın kuruluş sermayesinin oldukça üzerinde gerçekleşen çok sayıda girişim, iflasa giden sürecin büyük sebepleri arasındadır. Banka faaliyetlerindeki bozuk işleyiş; su-i idare, cehalet, talihsizlik olarak yansıtılsa da döneme damgasını vuran "Stavisky Skandalı"na sıklıkla benzetilmesi yolsuzluk ve yağmalamanın vurgulanmasına da yol açmıştır. Ayrıca kuruluşunun ilk yıllarında banka sermayesinin artarak, kâr dağıtacak duruma gelmesi "talihsizlik" açıklamalarının yetersiz kaldığını göstermektedir. Bankanın gerçekte var olmayan çoğu hayali kişiyi borçlu kaydetmesi, iflasını açıklayan şirketlere teminat alınmadan krediler açılması gibi etkenler, bankayla kurulan ilişkilere odaklanılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

İstanbul Belediyesi banka sermayesinde en büyük hisseye sahip ve bankanın kuruluşunda diğer cemiyetlerle birlikte ön ayak olmuş en önemli kurumdur. İttihat ve Terakki dönemindeki uygulamalara benzer şekilde, esnaf ve işçilerden belli oranlarda kesilen ücretlerin birikimiyle banka sermayesine katkı sağlanmıştır. Belediye meclis üyelerinin birçoğunun aynı zamanda bankanın idare meclisinde yer alması ve iflas eden şirketlere verilen borçların yine bu meclis üyelerinin bir kısmının etrafında gerçekleşmesi su-i idarenin yanı sıra suiistimalleri

de göz önüne almayı gerektirmektedir. Ayrıca belediye meclisinde Esnaf Bankası tartışılırken üyelerin, belediyenin diğer girişimlerindeki suiistimalleri gündeme getirerek birbirlerini suçlamaları ilginç bir detaydır. Yine bu suçlamaların ötesinde banka idare üyesi çoğu kişinin sorumluluk almadığını, sorumlu olanların da devletin diğer kurumlarına atandığını, suçlu bulunanların birkaçının da hayatını kaybetmiş banka memurları olduğunu belirtmek gerekmektedir.

İlgili dönem basını incelendiğinde, bankadaki yolsuzluklar meselesine geniş yer ayrıldığını söylemek mümkündür. Türk-Müslüman kesimin ticari hayattaki başarısını dile getirmek ne kadar elzem ise yolsuzluk meselelerinin üzerine gitmek de bir o kadar önemlidir. Aksi halde ülkedeki kıt sermayenin yitip gitmesi, Kemalist inkılabın amaçladığı millî girişimci düşüncesinin zarar görmesi kaçınılmazdır. İktisadi sahada sermaye birikiminin sağlanarak Türk-Müslüman girişimci yetiştirmek, İttihat ve Terakki döneminde olduğu gibi genç Cumhuriyet için de temel hedeflerdendir. Bundan dolayı gerek basının gerek Türkiye Büyük Millet Meclisinin yolsuzluk meselesini önemle takip ederek, dikkate aldığı görülmektedir. Ancak her ne kadar sorumlular için geniş çaplı tahkikatlar yapılmışsa da herhangi bir sonuca varılamaması, üzerinde durulması gereken diğer önemli bir husustur. İlgili dönemde çıkarılan “Af kanunu” sorumluların bulunup yargılanmasını zorlaştırırken, bankaya borcu olan kişi ve kurumların dosyalarının 1933 yılındaki Adliye yangınında yitip gitmesi, sürecin takip edilememesinde büyük etkenlerden biridir. İncelenen dönemin bir başka özelliği de olumsuz her türlü gidişatın müsebbibinin 1929 yılında başlayan Ekonomik Buhran olarak ortaya atılmasıdır. Diğer bir deyişle ilgili dönem incelendiğinde, ekonomik buhranın, sorumsuzca yapılan her türlü faaliyetin dayanak noktası haline getirildiği görülmektedir. Banka faaliyetlerine ilişkin raporların zamanında dikkate alınamayışı, konuyu kamuoyuna aksettiren meclis üyesi ve gazeteciler hakkında davalar açılması, sorumlulara gereken cezaların verilmemesi gibi örnekler yolsuzluklara dair önlem alınmadığını, suiistimallerin önlenmesi adına gereken çabaların yetersiz kaldığını göstermektedir.

Çalışma sonucunda eldeki bulgular İstanbul Esnaf Bankasının, eski başkent İstanbul’u finansal açıdan desteklemekten yoksun, bir zamanlar İttihat ve Terakki’nin esnaf ve zanaatkarlar üzerindeki etkin denetimini kuracak ya da İttihat ve Terakki’nin tasfiyesiyle oluşan iktisadi boşluğu doldurabilecek girişimlerden uzak olduğunu göstermektedir. Ayrıca banka, dönemin millî girişimcilik adına yaratmış olduğu olanakları değerlendirememiş, kentteki binlerce esnaf ve zanaatkarı geliştirebilecek önlemleri alamamıştır. Belli bir zümrenin iktisadi çıkarları doğrultusunda kullanılan İstanbul Esnaf Bankası, kısa zamanda aşırı kâr getireceğini düşündüğü faaliyetlerle zarar etmiş, teminatsız verilen krediler ise geri alınamamıştır. Buhranın yarattığı etkilerin en aza indirilebilmesi için hükümetin, mevduat işlemlerine tedbir amaçlı getirdiği kısıtlamalar sonucu faaliyetlerini sürdürme şansı kalmayan banka “Cumhuriyetin ilk mali skandalı” olarak yerini almıştır.

Yazar Katkı Oranları ve Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma tek yazarlı olup yazar katkısı %100'dür. Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

BCA, Fon Kodu: 30-18-1-1, Yer Numarası: 14-39-9., 14 Haziran 1341.

BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer Numarası: 8-49-9., 25 Nisan 1934.

BCA, Fon Kodu: 30-18-1-1, Yer Numarası 20-59-19., 19.09.1926.

Resmi Yayınlar

TBMMZC., İ:43, C: XXI, 26. 4. 1934.

Sürelî Yayınlar (Gazeteler)

Akşam. (1931, 10 Kasım). Esnaf Bankası. s. 3.

Akşam. (1935, 14 Şubat). Sermayesi bir milyondan az olan bankalar. s. 1.

Cumhuriyet. (1933a, 13 Nisan). Esnaf Bankası ne halde?, s. 1.

Cumhuriyet. (1933b, 1 Mayıs). Esnaf bankası ne olacak? s. 2.

Cumhuriyet. (1933c, 7 Mayıs). Esnaf bankasının müşkül vaziyeti., s. 2.

Cumhuriyet. (1934a, 8 Nisan). Esnaf için kredi bankası açılacak., s. 4.

Cumhuriyet. (1934b, 16 Nisan). Şehir meclisi dağıldı., s. 2.

Cumhuriyet. (1934c, 21 Nisan). Esnaf Bankası rezaleti sıkı tahkik safhasında., s. 6.

Cumhuriyet. (1934d, 9 Mayıs). Şehir meclisinde dünkü fırtına., s. 5.

Cumhuriyet. (1934e, 13 Mayıs). Faik Bey dün adliyede 5 saat isticvap edildi., ss. 1-3.

Cumhuriyet. (1934f, 16 Mayıs). Esnaf bankası işinin İngiltere'de akisleri., s. 4.

Cumhuriyet. (1934g, 3 Temmuz). Esnaf Bankasından çıkan neşriyat davası., s. 4.

Cumhuriyet. (1935a, 19 Şubat). Esnaf bankasının tasfiyesi kararlaştırıldı., s. 5.

Cumhuriyet. (1935b, 17 Şubat). Esnaf Bankası., s. 2.

Haber. (1934a, 18 Nisan). Millet'in malı deniz..., deyip yemişler!, ss. 1-7.

- Haber. (1934b, 22 Nisan). Zavallı çöpçülerin 70.000 lirası da kaynamış., ss. 1-7.
- Haber. (1934c, 9 Mayıs). Bir bardak suda çıkan fırtınanın dalgaları., s. 2.
- Haber. (1935a, 13 Mart). Esnaf Bankası ne kadar borç verebilecek?, s. 3.
- Haber. (1935b, 5 Mayıs). Esnaf Bankası faciası., s. 3.
- Kurun. (1936, 20 Haziran). Muhittin Üstündağ., s. 1.
- Milliyet. (1934a, 17 Nisan). Mes’uller derhal meydana çıkmalı!, ss. 1-5.
- Milliyet. (1934b, 18 Nisan). Esnaf Bankası rezaleti!, s. 7.
- Milliyet. (1934c, 25 Nisan). Esnaf Bankası işi Fırka grubunda., ss. 1-7.
- Milliyet. (1934d, 27 Nisan). Mes’uller meydana çıkacak., ss. 1-7.
- Milliyet. (1934e, 14 Mayıs). Esnaf Bankası tahkikatı., s. 5.
- Son Posta. (1932, 22 Şubat). Esnaf Bankası., s. 2.
- Son Posta. (1934a, 18 Nisan). Esnaf Bankası meselesi., ss. 1-11.
- Son Posta. (1934b, 27 Nisan). Gizli iş yapanlar., s.3.
- Son Posta. (1934c, 14 Ağustos). Vali Beyin açtığı Dava., s. 2.
- Son Posta. (1935, 13 Şubat). İki ecnebi banka kapanıyor., s. 3.
- Son Posta. (1936, 6 Ocak). Esnaf Bankası işi., s. 3.
- Son Saat. (1929, 26 Ocak). Esnaf bankasının vaziyeti., s. 1.
- Son Telgraf. (1937, 9 Ekim). Yeni bir Esnaf bankası tesis edilecek., s. 3.
- Tan. (1938, 15 Temmuz). İstanbul valisinin dün muhakemesi başladı., s. 6.
- Vakit. (1930a, 21 Ocak). Esnaf Bankası., s. 3.
- Vakit. (1930b, 21 Mart). Esnaf Bankası kongresi., s. 1.
- Vakit. (1933, 13 Nisan). Şehir meclisinde hararetli bir müzakere., s. 3.
- Vakit. (1934a, 3 Temmuz). Esnaf Bankası işinden çıkan dava., s. 3.
- Vakit. (1934b, 15 Temmuz). Vali beyin açtığı hakaret davası başladı., ss. 1-10.

Kıtaplar ve Makaleler

1930-1931 İstatistik Yılığı. (1931). Ankara: Hüsñütabiat Matbaası.

Ahmet Şükrü. (1934, 17 Nisan). Esnaf Bankasının acıklı hikayesi. *Milliyet*, s. 7.

Aktar, A. (1998). Şark Ticaret Yıllıkları'nda 'Sarı Sayfalar': İstanbul'da Meslekler ve İktisadi Faaliyetler Hakkında Bazı Gözlemler, 1868-1938. *Toplum ve Bilim*, (76), 105-142.

Bali, R. N. (1997). Bir Yahudi Mali ve Sosyal Yardımlaşma Kurumu: Dersaadet Küçük İstikrazat Sandığı. *Tarih ve Toplum*, (160), 45-54.

Birgen, M. (1937, 15 Haziran). İstanbulun bir şehir bankasına ihtiyacı vardır. *Son Posta*, s. 2.

Ergin, O. N. (2003). *İstanbul Şehri Rehberi 1934*. İstanbul: İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür A.Ş.

Ferid. (1939, 12 Şubat). Esnaf kefil bulmak için müşkülât çekmektedir. *Cumhuriyet*, s. 1.

Gayur, M. (1934, 8 Mayıs). Şehir meclisinde. *Haber*, ss. 3-8.

Gökçe, A. (2021). *Kara Kemal ve Esnaf Cemiyetleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Güneri, F. (1939, 6 Mayıs). Acınacak vaziyet. *Cumhuriyet*, ss. 1-9.

İstanbul Esnaf Bankası Türk Anonim Şirketi Nizamnâme-i Dahilisi. (1925). İstanbul: İkdâm Matbaası.

İstanbul İktisat Komisyonu. (2006). *Ticaret ve Sanayi Odasında Müteşekkil İstanbul İktisat Komisyonu Raporu 20 Kanunisani 1340-26 Teşrinisani 1340*. (A. Karayılmazlar, çev.). İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.

Kazgan, G. (2009). *Tanzimat'tan 21.yüzyıla Türkiye Ekonomisi* (4. bs.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Mehmet Asım. (1934a, 17 Nisan). Esnaf Bankası meselesi. *Vakit*, ss. 1-4.

Mehmet Asım. (1934b, 11 Mayıs). Esnaf Bankası münakaşalarından ne anladık?. *Vakit*, ss. 1-4.

Ökçün, A. G. (1975). 1909-1930 Yılları Arasında Anonim Şirket Olarak Kurulan Bankalar. *Türkiye İktisat Tarihi Semineri Metinler / Tartışmalar 8- 10 Haziran 1973* içinde (ss. 409-484). Ankara: Mars Matbaası.

Ökçün, A. G. (1997). 1920-1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye (2. bs.). Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.

Saka, R. (1928). 1927 Senesinde Anonim Sa’y ve Sermaye. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Sarı, H. (2021). Osmanlı Modernleşme Sürecinde Emek Düşüncesi. İstanbul: İktisat Yayınları.

Silier, O. (1975). 1920’lerde Türkiye’de Milli Bankacılığın Genel Görünümü. Türkiye İktisat Tarihi Semineri Metinler/ Tartışmalar 1973 içinde (ss. 485-533). Ankara: Mars Matbaası.

Tahsin, H. & Saka, R. (1929). Sermayenin Şirketlerdeki Hareketi. İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası.

Tezel, Y. S. (2015). Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923- 1950). (O. Kızıler, Ed.). İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları.

Toprak, Z. (1995). Türkiye’de Ekonomi ve Toplum (1908-1950) Milli İktisat-Milli Burjuvazi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Türk Ticaret Yıllığı 1924-25. (2015). (A. Tetik, Ed.) (C. II). Ankara: Ankara Ticaret Odası.

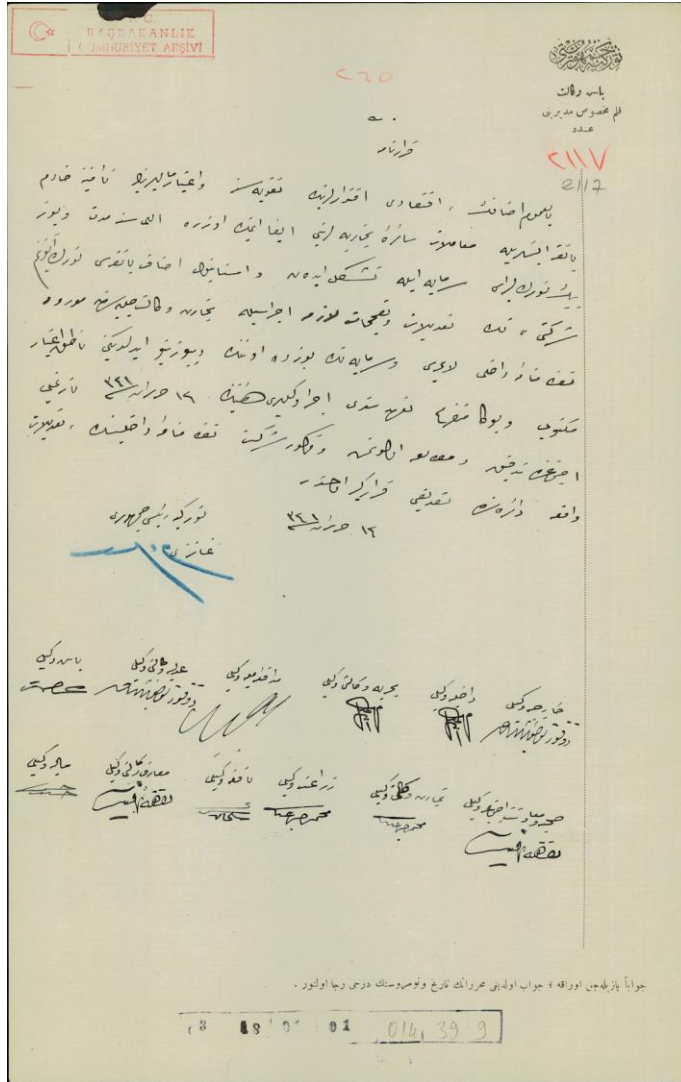
Yunus Nadi. (1934, 10 Mayıs). İstanbul Meclisi ve Esnaf Bankası. Cumhuriyet, s. 1.

İnternet Kaynakları

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanunbmmc012/kanuntbmmc012/kanuntbmmc01202330.pdf, (Erişim Tarihi: 01.03.2023).

EKLER

Ek 1: İstanbul Esnaf Bankası Kuruluş Nizamnamesi

Kaynak: BCA, Fon Kodu: 30-18-1-1, Yer No: 14-39-9, Tarih: 14.06.1925.

Ek 2: Esnaf Bankası ile İlgili Çıkan Bazı Haber Başlıkları.

HABER
26 Nisan Pazartesi 1934

Esnaf bankası rezaleti Büyük Millet Meclisinde

Mazhar Müfit Bey tarafından verilen takrirdahiliye vekili Ş. Kaya B. tarafından bugün cevap verilecek

Ş. KAYA B.
Dahiliye Vekili Ş. Kaya Bey, bugün mecliste konuşarak, Tahrik Bankası'nın rezaletini anlatmış ve bu bankanın zararlı olduğunu bildirmişti. Ş. Kaya Bey, bu bankanın zararlı olduğunu bildirmişti. Tahrik Bankası'nın rezaletini anlatmış ve bu bankanın zararlı olduğunu bildirmişti.

Mazhar Müfit B.
Esnaf Bankası'nın rezaletini anlatmış ve bu bankanın zararlı olduğunu bildirmişti. Tahrik Bankası'nın rezaletini anlatmış ve bu bankanın zararlı olduğunu bildirmişti.

Cahit B.
Esnaf Bankası'nın rezaletini anlatmış ve bu bankanın zararlı olduğunu bildirmişti. Tahrik Bankası'nın rezaletini anlatmış ve bu bankanın zararlı olduğunu bildirmişti.

Londrada
Mösyö Saviz Sör Con Simon ile olan müzakere...

Esnaf bankası işi

Dahiliye vekili bugün mecliste Mazhar Müfit Bey'e cevap verecek

Tabhik komisyonu mesaisini sür'atle bitirecektir

Şehir meclisi de fevkalâde içtima davetini bekliyor

Esnaf bankasının rezaletini anlatmış ve bu bankanın zararlı olduğunu bildirmişti. Tahrik Bankası'nın rezaletini anlatmış ve bu bankanın zararlı olduğunu bildirmişti.

Mazhar Müfit Bey

Şehir Meclisinde dünkü fırtına

Şiddetli münakaşalardan sonra Esnaf Bankasının faaliyette devamına karar verildi

Vali Bey vakit vakit çok şiddetli beyanlarda Kadımları Çalıştırma Yurdu müteşebbislerini de şiddetle itham etti. Güçlü münakaşalar koptu, yeni intihaba kadar banka vaziyetini muhafaza edecek!

Esnaf Bankası'nın rezaletini anlatmış ve bu bankanın zararlı olduğunu bildirmişti. Tahrik Bankası'nın rezaletini anlatmış ve bu bankanın zararlı olduğunu bildirmişti.

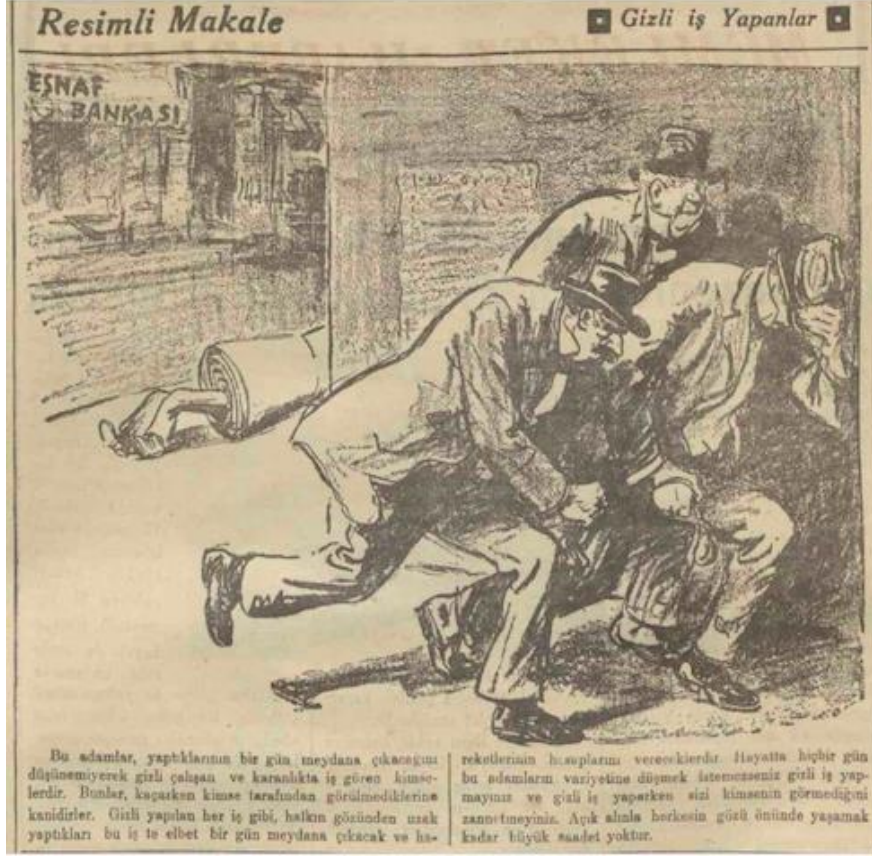
Esnaf Bankasından çıkan neşriyat davası

Dün İhtici Ceza mahkemesinde davanın risyetine başlandı, müddet vekili davasını terkin etti

Esnaf Bankası'nın rezaletini anlatmış ve bu bankanın zararlı olduğunu bildirmişti. Tahrik Bankası'nın rezaletini anlatmış ve bu bankanın zararlı olduğunu bildirmişti.

Kaynak: Haber. (1934, 26 Nisan), s. 1.; Milliyet. (1934, 26 Nisan 1934), s. 1.; Cumhuriyet. (1934g, 3 Temmuz), s. 1; Cumhuriyet. (1934d, 9 Mayıs), s. 1.

Ek 3: Esnaf Bankası ile İlgili Resimli Makale

Kaynak: Son Posta. (1934b, 27 Nisan). Gizli iş yapanlar, s.3.

Ek 4: “Esnaf Bankasının Parasını Dağıtan El Kimin?” Başlıklı Haber

Kaynak: Haber. (1934a, 18 Nisan). Milletın malı deniz..., deyip yemişler!.